

Η καρολίγγεια αυτοκρατορία

Η Δύση κατά τον 8^ο αιώνα ήταν, από πολιτική άποψη και όχι μόνο, εξαιρετικά διασπασμένη. Γίνεται, όμως, μια προσπάθεια επανένωσής της από την οικογένεια των Καρολιδών. Η προσπάθειά τους οδηγεί στην «επανίδρυση» του δυτικού τμήματος της Αυτοκρατορίας, το έτος 800. Η αυτοκρατορία των Καρολιδών ή Καρολίγγεια αυτοκρατορία παρουσιάζεται ως διάδοχος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και επιχειρεί να αποκαταστήσει την έννοια του κράτους. Ωστόσο διατηρεί τον φραγκικό της χαρακτήρα, ενώ η διανομή της, αργότερα, σε διαφορετικά βασίλεια και μικρότερες ανεξάρτητες ηγεμονίες, θα την οδηγήσει σε εξαφάνιση.

Η άνοδος της οικογένειας των Καρολιδών

Οι Πιπινίδες

Η φραγκική οικογένεια των Πιπινίδων παίρνει την ονομασία της από το όνομα Πιπίνος, που ήταν εξαιρετικά διαδεδομένο ανάμεσα στα μέλη της. Διέθεταν μια μεγάλη έγγεια περιουσία και διάφορα μέλη της διετέλεσαν «μαγιорδόμοι» τόσο στην Αυστρασία (ανατολικό μέρος του κράτους) όσο και στην Νευστρία (δυτικό μέρος του κράτους) μετά τον 7^ο αιώνα. Το αξίωμα αυτό μετατράπηκε σε κληρονομικό για τα μέλη της.

Μετά τον θάνατο του Πιπίνου του Χέρσταλ το 714, ο γιος του Κάρολος Μαρτέλος (714-741) παίρνει ουσιαστικά την εξουσία του φραγκικού κράτους. Από το όνομά του, Carolus, προέρχεται και η ονομασία της δυναστείας Καρολίδες ή καρολίγγειοι. Ο τίτλος με τον οποίο αναγνωρίζεται, αρχικά, ο Κάρολος, είναι αυτός του «ηγεμόνα των Φράγκων» (princeps Francorum), τίτλος ανώτερος του μαγιорδόμου (majordomos) αλλά κατώτερος από τον τίτλο του βασιλιά (rex). Ο Κάρολος είναι, πάντως, ο πραγματικός ηγεμόνας, ακόμα και χωρίς να φέρει τον βασιλικό τίτλο. Θεωρεί τον εαυτό του «προστάτη» της Χριστιανοσύνης. Νικά τους Άραβες, το 732, στη μάχη του Πουατιέ και παρέχει προστασία στον ιεραπόστολο της Γερμανίας Βινφρίδο (που αργότερα θα πάρει το όνομα του αγίου Βονιφάτιου και θα πεθάνει με μαρτυρικό θάνατο το 741).

Ο Κάρολος Μαρτέλος πεθαίνει το 739. Τόσο το αξίωμα του μαγιорδόμου όσο και το βασίλειο διανέμονται μεταξύ των παιδιών του. Ο Καρλομάνος παίρνει την Αυστρασία, την Θουρριγία και την Αλεμανία. Ο Πιπίνος, επονομαζόμενος ο Βραχύς, παίρνει την Νευστρία, την Βουργουνδία και την Προβηγκία.

Η νέα δυναστεία

Το 747 ο Καρλομάνος αποσύρεται στο μοναστήρι του Μόντε-Κασίνο, στην Ιταλία. Ο Πιπίνος ο Βραχύς παραμένει μόνος κύριος του Φραγκικού Βασιλείου, παρά την εικονική παρουσία του μεροβίγγειου βασιλιά Χιλδερίκου του 3^{ου}.

Με την ευλογία του πάπα, που χρειάζεται τη βοήθειά του εναντίον των Λομβαρδών, ανακηρύσσεται βασιλιάς των Φράγκων το 751. Σε αντάλλαγμα αποδίδει στον πάπα τα εδάφη που είχαν κατακτήσει οι Λομβαρδοί.

Μετά τον θάνατό του Πιπίνου, το 768, το βασίλειο των Φράγκων έχει ξαναβρεί την παλιά του δύναμη. Διανέμεται στους δυο γιούς του, τον Κάρολο και τον Καρλομάνο. Ο Καρλομάνος πέθανε το 771, αφήνοντας μοναδικό διάδοχο και κύριο όλων των εδαφών τον Κάρολο.

Ο Καρλομάγνος και η φραγκική επέκταση.

Μεταξύ του 771 και του 814 ο Κάρολος (που θα ονομαστεί Καρλομάγνος από το προσωνύμιο Carolus Magnus) επεκτείνει τη φραγκική κυριαρχία, σε όλη σχεδόν τη Δύση.

Κατακτά το βασίλειο των Λομβαρδών το 774. Επιχειρεί μια εκστρατεία εναντίον των Αράβων στην Ισπανία αλλά αποτυγχάνει (κατά την επιστροφή του, η οπισθοφυλακή του, την οποία διοικούσε ο Ρολάνδος, αποδεκατίζεται από Βάσκους στο Ρονσεβώ στα Πυρηναία). Ο Κάρολος νικά ωστόσο του Βαυαρούς, τους Φρίσιους και τους Σάξωνες. Οι Σάξωνες ήταν παγανιστές και παρενοχλούσαν τα φραγκικά σύνορα. Το 785 νικήθηκε ο αρχηγός τους Βιδουκίνδος και υποχρεώθηκε να ασπαστεί τον χριστιανισμό. Η πολιτική εχριστιανισμού που ακολούθησαν οι Φράγκοι ήταν βίαια και στηριζόταν στις εκτελέσεις και τις εκτοπίσεις. Οι Σάξωνες εξεγέρθηκαν το 793 αλλά η εξέγερσή τους κατεστάλη το 797. Τα φραγκικά σύνορα έφθασαν ως τον ποταμό Έλβα. Μεταξύ του 791 και του 796, ο Καρλομάγνος νικά τους Άβαρους και αποσπά τους θησαυρούς που φύλασσαν στο κυκλικό φρούριό τους.

Για να προστατεύσει τα σύνορά του εναντίον των γειτονικών λαών (στη Βρετάνη και την Ισπανία) ο Καρλομάγνος θεσμοθετεί ένα σύστημα ακριτικών θεμάτων που ονομάστηκαν μαρκιωνίες.

Η ανασύσταση της αυτοκρατορίας

Κύριος ενός υπερμεγέθους βασιλείου που εκτείνεται σε ένα εκατομμύριο τετραγωνικά μέτρα, ο Καρλομάγνος ορίζει ως πρωτεύουσά του το Άαχεν (Ακυίσγκρανο). Εμφανίζεται ως ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης της Χριστιανοσύνης.

Ο πάπας Λέοντας ο 3ος απειλείται από τη ρωμαϊκή αριστοκρατία και αναζητά ένα προστάτη. Στρέφεται προς τον βασιλιά των Φράγκων. Ο Καρλομάγνος ταξιδεύει στη Ρώμη το έτος 800 έχοντας ήδη τον τίτλο του «Πατρικίου των Ρωμαίων». Ο πάπας το στέφει αυτοκράτορα των Ρωμαίων, την ημέρα των Χριστουγέννων μέσα στη βασιλική του Αγίου Πέτρου.

Η ανασύσταση της αυτοκρατορίας (*renovatio imperii*) ήταν, κυρίως, μια πολιτική της Εκκλησίας που ήθελε να ενώσει τη Δύση υπό την εξουσία ενός μοναδικού ηγεμόνα τον οποίο θα όριζε ο πάπας. Εξαιτίας αυτής της στάσης γεννήθηκε η αντίληψη μιας πολιτικής και θρησκευτικής ενότητας της Δύσης, σε αντιπαράθεση με τις εξουσίες των Βυζαντινών και των Αράβων. Για τον ίδιο τον Καρλομάγνο, η αυτοκρατορική στέψη αντιστοιχούσε περισσότερο σε μια προσωπική τιμή, στην οποία δεν έδωσε πολιτική συνέχεια. Παρά την αυτοκρατορική διάκριση διατήρησε τον τίτλο του Βασιλιά των Φράγκων και των Λομβαρδών.

Η ατελής ανασύσταση

Η φραγκική αντίληψη περί κράτους που πήγαζε από τα φραγκικά βασίλεια, προϋπέθετε τους προσωπικούς δεσμούς πίστης προς τον ηγεμόνα που εκφράζονταν μέσω ενός όρκου των ευγενών πολεμιστών προς στον βασιλιά. Η αντίληψη αυτή ήταν αντίθετη με την αφηρημένη ρωμαϊκή έννοια του δημοσίου (*respublica*). Οι ανώτατοι κληρικοί της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου θέλουν να επαναφέρουν την παλιά ρωμαϊκή έννοια περί κράτους, συνδυάζοντάς την με την έννοια του Χριστιανισμού

και ονομάζοντάς την Respublica Christiana. Ωστόσο, αν και αυτή η σύλληψη αποτελεί μια εξέλιξη σε σχέση με την περίοδο των Μεροβιγγείων, το Φραγκικό Κράτος δεν αφομοιώνει το ρωμαϊκό πρότυπο.

Η νέα αυτοκρατορία επιχειρεί να ενοποιήσει τη νομοθεσία. Κάθε χρόνο συγκαλείται η γενική συνέλευση (placitum generale) που υιοθετεί τις νομοθετικές αποφάσεις ή «κεφάλαια» (capitularia), τα οποία εισηγείται ο αυτοκράτορας και τα οποία έχουν ισχύ για το σύνολο του βασιλείου. Το σύστημα, ωστόσο, έχει τα όρια του εξαιτίας της ονομαζόμενης «ιδιοπροσωπίας» των νόμων : κάθε επιμέρους λαός (Λομβαρδοί, Σάξωνες, Ρωμαίοι, Φράγκοι) διατηρεί τη δική του νομοθεσία. Η ενοποίηση της αυτοκρατορίας σταμάτησε μπροστά σ' αυτό το μωσαϊκό των λαών που τη συνέθεταν.

Τα όργανα της διοίκησης

Το κυριότερο όργανο επιβολής της βασιλικής εξουσίας είναι οι ένοπλες δυνάμεις. Στη στρατιωτική υποχρέωση υπάγονταν, θεωρητικά, όλοι οι ελεύθεροι άνδρες της επικράτειας και όφειλαν να εξοπλίζονται με δικά τους μέσα. Στην πραγματικότητα στο στράτευμα καλούνταν μόνον αυτοί που είχαν τη δυνατότητα να συντηρούν τον εξοπλισμό τους και κατοικούσαν κοντά στο σημείο που θα γινόταν η εκστρατεία.

Η βασιλική δύναμη έγκειται, επίσης, στα φορολογικά της έσοδα τα οποία προέρχονταν, κυρίως, από τις βασιλικές περιουσίες (fiscus). Η έκτασή τους αυξήθηκε με τις κατακτήσεις του Καρλομάγνου αλλά στη συνέχεια, τον καιρό των διαδόχων του, μειώθηκε αφού σταμάτησαν και οι κατακτήσεις. Η βασιλική περιουσία περιορίστηκε, επίσης, εφόσον ο ηγεμόνας ήταν υποχρεωμένος να δωρίζει μέρος της αυτοκρατορικής περιουσίας, μεταβιβάζοντας συχνά και την πλήρη κυριότητα, στους υποτελείς του ώστε να εξασφαλίζει την εμπιστοσύνη τους. Ο παλαιός ρωμαϊκός φόρος που εισπραττόταν επί της γης (έγγεια φορολογία) δεν αποδίδει πλέον ικανοποιητικά αλλά, αντιθέτως, εισπράττονται εισοδήματα από τα δικαστικά πρόστιμα και τους έμμεσους φόρους όπως τα τελωνεία και τα διόδια.

Το καρολίγγειο κράτος αναπτύσσει τη διοίκησή του. Το παλάτι που είναι εγκαταστημένο στο Άαχεν μετά από το 794, αποτελεί το διοικητικό κέντρο. Στο παλάτι συγκεντρώνονται και οι λειτουργοί της αυτοκρατορίας χωρίς όμως να υπάρχει, ακόμα, αυστηρή διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού λειτουργήματος. Οι υπηρεσίες του Παρεκκλησίου (Capella) στο οποίο φυλασσόταν ο μανδύας του αγίου Μαρτίνου, συνέτασσαν τα κείμενα των νομοθετικών αποφάσεων και

διεκπεραίωναν την αλληλογραφία του αυτοκράτορα. Τις υπηρεσίες απάρτιζαν αποκλειστικά κληρικοί. Σε περιφερειακό επίπεδο, τη διοίκηση εξασφάλιζαν οι κόμητες (comes, Graf) και οι μαρκήσιοι που όριζε ο αυτοκράτορας. Οι διοικητικές περιφέρειες ήταν οι κομητείες ή «χώρες» (pagus, Gau). Ο κόμης προεδρεύει το τοπικό δικαστήριο (mallus) και διοικεί τον στρατό. Αμείβεται από αυτοκρατορικά εισοδήματα τα οποία ονομάζονταν honores. Οι βασιλικοί απεσταλμένοι (missi dominici) ελέγχουν τους κόμητες και τη διοίκησή τους.

Στο σύνολό του, το καρολίγγειο κράτος διέθετε περίπου 1000 λειτουργούς για ένα σύνολο 15 εκατομμυρίων ανθρώπων, ήταν δηλαδή με τα σημερινά δεδομένα ένα «υποδιοικούμενο» κράτος.

Η αποδιάρθρωση της αυτοκρατορίας

Ο Καρλομάγνος ήταν περισσότερο Φράγκος παρά Ρωμαίος. Προέβλεψε τη διανομή του βασιλείου του, προς χάριν των κληρονόμων του. Από αυτούς επέζησε μόνο ένας, ο Λουδοβίκος ο Ευσεβής που το 814 βρέθηκε να είναι μοναδικός αυτοκράτορας της Δύσης. Είχε επηρεαστεί, εξαιτίας της εκπαίδευσής του, από τους εκκλησιαστικούς κύκλους και η νοοτροπία του βρισκόταν πιο κοντά στη ρωμαϊκή παράδοση και τα ρωμαϊκά πρότυπα. Εγκατάλειψε τους φραγκικούς και τους λομβαρδικούς τίτλους και υιοθέτησε τους ρωμαϊκούς. Όταν το 817 ετοιμάζει τη διαδοχή του, συντάσσοντας την νομοθετική πράξη (ordination imperii), θεωρεί ότι ο πρωτότοκος γιος του Λοθάριος πρέπει να είναι ο μοναδικός αυτοκράτορας και τα υπόλοιπα παιδιά του βασιλείς, υπό την εξουσία του πρωτοτόκου.

Το 829 το σχέδιο αυτό τροποποιείται προς όφελος ενός υστερότοκου γιού, του Κάρολου του Φαλακρού ο οποίος είχε την υποστήριξη της βασίλισσας. Μεταξύ του 830 και του 833 οι υπόλοιποι γιοί του στρέφονται εναντίον του πατέρα τους και τον υποχρεώνουν να εγκαταλείψει τον θρόνο. Επανέρχεται το 835 αλλά η αυτοκρατορία βρίσκεται, πλέον, σε κατάσταση εμφυλίου πολέμου και είναι, διαρκώς, εκτεθειμένη σε νέες βαρβαρικές επιδρομές.

Η διανομή του Βερντέν

Τα τρία παιδιά του Λουδοβίκου του Ευσεβή (ο Λοθάριος, ο Λουδοβίκος ο Γερμανικός και ο Κάρολος ο Φαλακρός) βρίσκονται σε πόλεμο μεταξύ τους. Οι δυο μεγαλύτεροι έχουν στραφεί εναντίον του υστερότοκου. Συμμαχούν το 842 και δίνουν αμοιβαίους όρκους υποστήριξης, τους «όρκους του Στρασβούργου».

Το 843 οι τρεις διάδοχοι καταλήγουν σε μια συμφωνία που κλείνει με τη συνθήκη του Βερντέν και χωρίζει την αυτοκρατορία σε τρία σύνολα. Ο Κάρολος παίρνει το δυτικό τμήμα (*Francia occidentalis*), όπου κυριαρχούσε η ρωμαϊκή γλώσσα, ο Λουδοβίκος παίρνει τις γερμανικές χώρες (*Francia orientalis*) και ο Λοθάριος παίρνει τον αυτοκρατορικό τίτλο και το κεντρικό μέρος της αυτοκρατορίας (*Francia media*), ονομαζόμενο και Λοθαριγγία (Λωραίνη).

Το τμήμα του Λοθαρίου ήταν το πιο αδύνατο εξαιτίας της σύνθεσης των πληθυσμών του. Παρά την υποστήριξη της Εκκλησίας θα διαλυθεί.

Η αυτοκρατορία εκλείπει

Κάθε επιμέρους βασίλειο γνωρίζει στη συνέχεια διαδοχικές διανομές που οδηγούν στην εξασθένηση της αυτοκρατορικής εξουσίας. Η Εκκλησία προσπάθησε να αντιδράσει διατυπώνοντας το δόγμα της αδελφικής αλληλεγγύης. Οι προσπάθειές της δεν είχαν επιτυχία.

Ο τίτλος του αυτοκράτορα χάνει το νόημά του. Την αυτοκρατορία απειλούν οι Νορμανδοί και οι Σαρακηνοί χωρίς να υπάρχει μια κεντρική δύναμη να τους αντιμετωπίσει. Μεταξύ του 877 και του 881 ο αυτοκρατορικός θρόνος είναι κενός και ο τελευταίος αυτοκράτορας ο Κάρολος ο 8^{ος} ο Χονδρός πεθαίνει, ανίσχυρος, το 888. Από την αυτοκρατορία δεν μένει παρά η ιδέα της ενότητας.